

Віра МЕЛЕШКО

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри української літератури.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка.

м. Полтава, Україна

ДВІ ВІЙНИ – ДВІ ХУДОЖНІ ВЕРСІЇ: ОПОВІДАННЯ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ТА ЛЮБОВІ ПОНОМАРЕНКО

Для порівняння/зіставлення надаються ті факти явища події, які мають певні сходження. У нашому випадку такими сходженнями є:

– деякі біографічні нюанси прозаїків. Зокрема, і Олесь Гончар, і Любов Пономаренко були виховані в селянських родинах; рано почали друкувати свої твори в пресі для дітей; обидва митці – випускники філологічних факультетів; працювали в журналістиці. До речі, і Олесь Терентійович, і Любов Петрівна за місцем народження – не полтавці, але доля склалася так, що вони безпосередньо пов'язані з Полтавщиною;

– певні «зовнішні» нюанси творчості: і Гончар, і Пономаренко писали вірші, але стали відомими як прозаїки; на початку свого творчого шляху мали своїх літературних учителів: Олесь Юренка та Володимира Дрозда відповідно;

– перегук окремих жанрів та тем, з-поміж яких – війна, людина на війні.

Про цей останній збіг коротко. У набутку О. Гончара та Л. Пономаренко значний відсоток займає «мала проза», переважно – оповідання, рідше – новели. І «старший» автор, і «молодша» його колега мають низки збірок таких творів. Нагадую: «Південь», «Новели», «Дорога за хмари», «Чари-комиші», «Далекі вогнища», Це – Гончар.

«Тільки світу», «Дерево облич», «Ніч у кав'ярні самотніх душ», «Портрет жінки у профіль з рушницею», «Помри зі мною», «Синє яблуко для Ілонки», «Нехворощ» – це Пономаренко.

Можливо, на цьому і закінчуються спільні точки між письменниками Олесем Гончарем та Любов'ю Пономаренко. Можливо... Проте скажемо про своєрідний збіг, який при детальному розгляді / аналізі набуває рис художніх перегуків. Кажемо про твори на теми війни.

Олесь Терентійович воював на фронтах Другої світової; Любов Петрівна вже дев'ятий рік живе в час російсько-української війни. Кожен з авторів

художньо показав свою війну. Важливо (чи необхідно?) пам'ятати: а) Гончар писав у добу мистецької несвободи, художнього обмеження; б) Пономаренко прийшла в українську епіку в середині 80-х років ХХ століття, розквіт таланту припав на 90-ті, на час відсутності цензурних утисків; в) цьогорічний ювіляр у своєму прозописьмі органічно поєднував реалізм з романтичним баченням світу, філософськи заглиблювався у найскладніші проблеми сучасності, ліризував образи і розповіді, постійно шукав позитивний ідеал; г) «Любов Пономаренко – одна із яскравих і самобутніх українських письменниць, неперевершений майстер неоімпресіоністської новели. Її проза – це проза вразливого і зрячого серця, проза яскрава, густа, образна, лаконічна і вишукана за формою» (з анотації до книги «Синє яблуко для Ілонки»), зачинателька неоімпресіоністичної новели (оцінка Володимира Кузьменка).

І лише тепер – звернення до текстів. Розглядаємо «Завжди солдати» Олесь Гончара і «Полон» Любові Пономаренко.

В обох творах домінує художньо-змістовий складник «війна без війни», проте події, стан персонажів, їхній внутрішній світ – це наслідки безпосереднього впливу воєнних реалій (бій/полон).

У Гончара гвардії капітан Горовий утратив на війні праву руку; боєць четвертої роти Глоба – очі. Війна зробила їх обох інвалідами. У Пономаренко головний герой, якого авторка подає у третій особі – він, теж понівечений війною-полоном: «Гангрена, чотири ампутації» [с. 39].

Оповідь у творах рухається між «колись» і «тепер», хоча оце «між» у письменників різне: у Гончара – роки, у Пономаренко – дні (зауважмо: художній час обох зразків «малої прози» приблизно однаковий: кілька днів).

Колись (у Гончара – «бентежний серпень сорок першого року» [с. 311], «Дні такої трагічної напруги» [1, с. 312]) Глоба проспав під час привалу подальший рух своєї частини на іншу ділянку фронту. І хоча невдовзі наздогнав батальйон, проте командир «дивився на нього з ненавистю. Здається, убив би своїми очима, якби міг» [1, с. 313]. Війна для Глоби закінчилася і героїчно – підбив ворожий танк, і трагічно – «тяжко обпалився», осліп. Увечері лейтенант Горовий «разом з іншими втратами списав також і Глобу, не надіючись уже більше ніколи зустрітися з ним» [1, с. 314].

Колись (у Л. Пономаренко – «темний підвал із солодкуватим духом скалічених тіл, людських випорожнень, сирості та гнилі» [4, с. 36]) головний персонаж «пішов на Майдан, а потім на ту війну» [4, с. 37], де й потрапив у полон.

Там чоловік «у камуфляжі <...> Червона Пика» та двоє рядових-катів три дні поспіль «били до втрати свідомості» [4, с. 38].

І Глоба («Завжди солдати»), і Він («Полон») відчують вину за свої дії в часі минулому. Наздоганяючи однополчан, Глоба уважає себе злочинцем, його «проймав жах, цей жах переслідував, гнався за ним табуном мовчазних, упевнених вовків. Адже це було так безглуздо, так жахливо... Саме тоді, коли він, доброволець, прагнув бою, коли всі кишені набив патронами!.. Рота пішла форсованим маршем, рота пішла, напевно, в бій, а він... Що про нього скажуть товариші! Втікач? Дезертир?» [1, с. 313]. Полонений «перед чорною прірвою рвонувся до життя: “Я не солдат, я журналіст”» [4, с. 38]. Згодом з огидою подумав: «Нікчема, шмаркач! Як ти міг плазувати перед бандитами?» [1, с. 39].

Письменницька майстерність обох епіків, переконані ми, полягає в тому, що вони психологічно-художньо вмотивували дії своїх персонажів, переконали читачів у природності учинків прозогероїв. Їхня поведінка зумовлена жорстокістю війни, але її законами й виправдана. Зокрема, «ставлення до Глоби лейтенант змінив після того, як йому розповіли, що на окоп Глоби йшов ворожий танк і Глоба, не розгубившись після невдалої першої спроби все ж таки підбив танк, але сам при цьому був тяжко поранений і втратив зір. “ – Чудово, – полегшено зітхнув Горовий. Йому після того стало навіть жаль свого бійця, з яким він напередодні повівся так суворо, образив його сивину своєю грубістю і підозрою. – Правду кажучи, добросовісний був старий”» [2, с. 76]. Журналіст із «Полону» подумав: пощастило, «ти помилюваний полонений, лежиш під крапельницею, як під важкою артилерією» [4, с. 39].

У часі теперішньому (у «Завжди солдати» – це повоєнна доба, у «Полоні» – момент лікування в госпіталі) персонажі й надалі залежать від війни, від свого воєнного досвіду. Колишній солдат Глоба – нині незрячий доцент Дмитро Іванович, капітан Горовий – тепер студент вищого навчального закладу – перетнулися «знову, і вже не молодий різкий лейтенант, а посивілий доцент веде в атаку свого підлеглого» [2, с. 39]. Колишній полонений навіть у момент, коли «душа лишилася бетонною плахою», переймався долею рідної України.

Автори, Гончар і Пономаренко, передають війну своїх головних героїв ретроспективно (оповідання Гончара) та через марення (словесне полотно Л. Пономаренко). Такий підхід дозволив прозомитцям показати трагедію величну крізь призму індивідуально-особистісного сприймання.

Оповідання «Завжди солдати» творене в лірично-романтичному ключі; твір «Полон» – неоімпресіоністичному. Літературознавець Сидір Кіраль зазначає:

«Любов Пономаренко по-стефаніківськи психологічно сконденсовано, тонко й правдиво і по-довженківськи глибоко, метафорично розкрила весь трагізм війни, показала її патологічну потворність» [3].

Список використаних джерел

1. Гончар О.Т. Твори: 6 т. Київ: Дніпро, 1979. Т. 5. 520 с.
2. Довженко О. Національний характер у романі «Прапорonosці» та новелах Олесь Гончара. *Вісник Запорізького університету. Філологічні науки*. 2004. № 3. С. 75–79.
3. Книга «Нехворощ» Любові Пономаренко. URL: <http://knpu.gov.ua/content/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0-%C2%AB%D0%BD%D0%B5%D1%85%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%89%C2%BB>
4. Пономаренко Л. Нехворощ: Новели та повість. Полтава: Дивосвіт, 2015. 192 с.

Людмила ОСТАПОВА

*викладач кафедри перекладу та філології.
ЗВО «Університет Короля Данила».
м. Івано-Франківськ, Україна*

СЕМАНТИКА СИМВОЛІВ ВІЙНИ В ПОЕЗІЇ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Олесь Гончар – український письменник, літературний критик, публіцист, громадський діяч, перший лауреат премії ім. Т. Шевченка, голова Спілки письменників України, академік Національної академії наук України, Герой України. Людина надзвичайного таланту, розуму, відома постать не лише в Україні, а й за її межами. Завдяки романам «Тронка», «Твоя зоря», «Собор», «Людина і зброя» та інших зажив слави наймолодшого українського класика літератури. Літератори, науковці, письменники, читачі його творів охрестили Олесь Гончара «совістю української нації та української культури». Збігають роки, століття, з'являються нові імена в історії, але постать Олесь Гончара височітиме завжди понад простором і часом, постать великого борця за українську державність, за українську культуру, соборність та незалежність, постать великого письменника, великої доби, хоч дуже непростой, суперечливої та кривавої доби, заплямованої війною, злочинами радянської влади, репресіями